

ביאורים

לאחר המבול אמר הקב"ה שהוא כורת ברית בינו לבין כל נפש החיה אשר על הארץ. משמעות הברית היא שלעולם לא יהיה עוד מבול אשר יחריב את העולם. הקשת היא האות שהקב"ה חקק בטבע על מנת שהברית תיזכר. אך רבים התקשו בהסבר אות זה, שהרי הקשת המרהיבה נוצרת על ידי מפגש של קרני אור השמש עם המים. אם כן, איך יתכן שזהו אות הברית המיוחד שקבע הקב"ה, והרי הקשת הייתה גם לפני המבול? הר"ן מבאר את ענין הקשת באופן ייחודי. הוא אינו מפקפק במדע האומר שיצירת הקשת היא תופעה טבעית. הר"ן מחדש שתופעה זו התאפשרה רק לאחר המבול. לפני המבול לא הייתה כלל קשת! המבול שינה את סדרי הטבע ואפשר למציאות הקשת להופיע. לפני המבול יסוד המים שלט על יסוד האש ולכן השמש, שהיא הביטוי של יסוד האש, לא נתנה קרני אור חזקים אשר יפגשו עם הלחות ויפיקו קשת נפלאה. רק לאחר המבול ה' העצים את יסוד האש, קרני השמש התחזקו וממילא יכולה הייתה הקשת להיווצר. הקשת היא תופעה ייחודית אשר מתרחשת נגד חוק הטבע שאותו הר"ן הזכיר, שכל העליונים מושפעים מהיסודות התחתונים ויורדים למטה. חוק זה בא לידי ביטוי גם בכך שהעפר שאנו דורכים עליו מלמעלה יהיה מעלינו לאחר מאה ועשרים שנה. בדבריו אלה, חותם הר"ן, את הסברו להשפלת הגאווות, המתיימר לדבר על מעשה בראשית ואינו מבין בו כלל.

אך עדיין הקושיה, כיצד אפשר לדרוש במעשה בראשית, בעינה עומדת. הרי יתכן שהאדם ידבר בעניינים כסתרים שעלולים לגרום בלבול, מחד, או יאמר שקר וטעות מאידך.

על מנת לפתור את הדילמה הזו, יש לברר מהו 'מעשה בראשית' עליו אמרו חז"ל שאין לדרשו בציבור. הרמב"ם מסביר ש'מעשה בראשית' הוא חכמת הטבע. ביולוגיה, כימיה, פיסיקה ויתר מקצועות חקר הטבע הם 'מעשה בראשית'. הר"ן טוען שלא ניתן לומר כן. לא יתכן שזהו 'מעשה בראשית' שצריך להיות נסתר, שהרי אנו זקוקים לחכמות אלו לצורכי החיים השגרתיים. כמו כן, אם חכמה זו אסורה ללימוד בפומבי, מהם הגבולות המותרים ללמוד חוכמות אלו. נוסף לכך, אם זהו מעשה בראשית, יוצא שחקלאי פשוט עוסק כל העת במעשה בראשית, ולא יתכן לומר כן. לכן הר"ן אינו מקבל את הסבר הרמב"ם בנוגע ל'מעשה בראשית'.

הרחבות

• האם נראתה הקשת לפני המבול?

פי טרם המבול... כְּאֶשֶׁר יִגְבַּר הַלְּחֹת יִחְלֹשׁ הַיִּסּוּד הַאִישִׁי הַחֵם עַד שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַמְּרָאָה הַהוּא. הפיכת הקשת לאות ברית מוזכרת בספר בראשית: "ויאמר אלהים זאת אות הברית אשר אני נתן ביני וביניכם... את קשתי נתתי בענן..." [בראשית ט, יב-יג]. מפסוקים אלה למד הר"ן כי הקשת לא נראתה כלל לפני המבול.

לעומתו, הרמב"ן ביאר את הפסוקים באופן שונה. על פיו הקשת הופיעה אף לפני המבול, אלא שאחרי המבול הקב"ה קבעה כאות ברית: "וכאשר נסתכל עוד בלשון הכתוב נבין כן, כי אמר את קשתי 'נתתי' בענן, ולא אמר 'אני נתתי' בענן... ומלת קשתי מורה שהיתה לו הקשת תחלה. ולכן נפרש הכתוב, הקשת אשר נתתי בענן מיום הבריא תהיה מן היום הזה והלאה לאות ברית ביני וביניכם, שכל זמן שאראנה אזכיר כי ברית שלום ביני וביניכם" [רמב"ן בראשית ט, יב].

• מה בין עפר לכוכבים?

"וְשִׁמְתִי אֶת זֶרְעֶךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ". בפסוק זה עם ישראל נמשל לעפר, אולם בפסוק אחר נמשל לכוכבים: "וְהִרְבָּה אֲרָבָה אֶת זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם" [בראשית כב, יז]. על כך אמרו חז"ל "אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים. כשהן יורדין - יורדין עד עפר, וכשהן עולין - עולין עד לכוכבים" [מגילה טז, א].

שאלות לדין

כיום ידוע כי הקשת נוצרת מקרני אור הנשברות בטיפות המים. האם זה סותר את יצירתה המחודשת של הקשת?

מדוע חשוב לפרסם את ענייני הטבע ברבים?

הצלחת חוה אסתר בת ברכה חדוה הי"ו

והוא ענין ה"קשת", כי אין ספק שְׁזָה הַמְּרָאָה הוּא פֶּעַל טְבִיעִי מִהֶכָּאֵת נִיּוּץ הַשָּׁמֶשׁ בְּאֵוִיר הַלֵּחַ, וְכִמוּ שֶׁפָּתַב הַרְמַבְּ"ן זְכָרוֹנוֹ לְבָרְכָה שֶׁעַל פְּרָחְנוּ יֵשׁ לָנוּ לְהוֹדוֹת בְּזֶה לְדַבְרֵי הַפִּילוֹסוֹפִים הַיְּנָיִים, כִּי הוּא עֲנִין מוֹחֵשׁ וְלֹא נוֹכַל לְהִכְזִיב הַחוּשׁ, וְאִם כֵּן, יֵשׁ לִשְׁאֹל: מֶה הִיְתָה נְתִינַת הָאוֹת בְּזֶה שֶׁלֹּא יִהְיֶה עוֹד מִבּוֹל, שֶׁאֲחֵרֵי הַיּוֹתוֹ עֲנִין טְבִיעִי, עַל פְּרָחְנוּ רְאוּי שִׁיִּקְרָה כֵּן קִדְם הַמִּבּוֹל כְּאֶשֶׁר קָרָה אַחֲרָיו, וְאִם כֵּן, אֵינן זֶה אוֹת, כְּאֶשֶׁר לֹא יִהְיֶה אוֹת בְּזִרְיַחַת הַשָּׁמֶשׁ בְּבִקְרִים [שְׁהוּא] מְחַיֵּב לְמַנְהִיגוֹ שֶׁל עוֹלָם.

אָבֵל הַתְּשׁוּבָה בְּזֶה: כִּי טָרַם הַמִּבּוֹל הָיוּ מְעַתְּדִים הַיְּסוּדוֹת הַתְּחַתּוֹנִים לְמִשְׁלֵׁ בַּיְסוּדוֹת הָעֲלִיוֹנִים, וְבַעֲת הַהִיא כְּאֶשֶׁר יִגְבַּר הַלְּחֹת יִחְלֹשׁ הַיִּסּוּד הַאִישִׁי הַחֵם עַד שֶׁלֹּא יֵרָאֶה הַמְּרָאָה הַהוּא, אָבֵל ה' יִתְבַּרַךְ הַשְּׂגִיבוֹ בְּכַחוֹ, רְצוֹנִי לוֹמַר: שִׁחֲזַק יִסּוּד הָאֵשׁ עַד שֶׁלֹּא יִתְפַּעַל מִצַּד הַיְּסוּדוֹת הַתְּחַתּוֹנִים עַד שֶׁלֹּא יִתְחַדֵּשׁ [בְּגֵרָסוֹת אַחֵרוֹת - עַד שִׁיתְחַדֵּשׁ] זֶה הַמְּרָאָה מִצַּד הַקָּאֵת הַשָּׁמֶשׁ. וְאֵלּוּ הִיָּה נִשְׁאָר הָעֲנִין עַל טְבִיעוֹ, הָיוּ כָּל הַיְּסוּדוֹת הָעֲלִיוֹנִים מְעַתְּדִים לְשׁוּב לְטִבֵּעַ הַתְּחַתּוֹנִים, כִּי טִבֵּעַ הַיְּצִירָה כֵּן חַיֵּב שִׁיִּמְשַׁל הַתְּחַתּוֹן בְּעֲלִיּוֹן וְשִׁיִּשְׁיִבְהוּ אֵלָיו. וְעַל זֶה הִדְרִיךְ פֶּרֶשׁ הַרְמַבְּ"ם זְכָרוֹנוֹ לְבָרְכָה "וְשִׁמְתִי אֶת זֶרְעֶךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ" - רְצָה לוֹמַר: שִׁיִּהְיֶה עֲנִין זֶרְעוֹ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ, שֶׁהַכֹּל יִדְרָכוּ עֲלָיו וּבְאֲחֵרוֹנָהּ יַעֲלֶה הוּא עַל דְּרוֹכּוֹ וְשִׁיִּשְׁבּוּ אֵלָיו. וְאִם טִבֵּעַ הַיְּצִירָה חַיֵּב שְׂאוֹתָם שֶׁהֵם עֲלִיוֹנִים בְּטִבֵּעַם וְעֲצָמָם יִצְחָחוּ וְיִשׁוּבוּ שְׁפִלִים, כֹּל שֶׁכֵּן שָׂרְאוּי זֶה בְּמִי שֶׁמְגַבִּיהַ עֲצָמוֹ בְּמֶה שֶׁאֵין רְאוּי לוֹ - שִׁיִּשׁוּב שְׁפֵל. וְנִתְבָּרַר לָךְ בְּזֶה מֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב (מִשְׁלֵׁ טז, יח): "לִפְנֵי שִׁבְרִי גְאוּן", וְמֶה שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה גַּם כֵּן (מְגִילָה יג ב): "וְאִם הִגִּיס דַּעְתּוֹ, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְשִׁפִּילוֹ", שֶׁכֵּן רְאוּי בְּמִשְׁפָּטֵי הָאֵל הַיְּשָׁרִים, וְשִׁטְבַּע הַיְּצִירָה כֵּן חַיֵּב. וְאִם כֵּן, אֵיזָה מִפְּלִטָׁ לָנוּ בְּזֶה.

וְהַתְּשׁוּבָה: כִּי כָּל מֶה שֶׁאֵנוּ מְדַבְּרִים בְּ"מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית" וְכָל מֶה שֶׁהִבִּינוּ בוֹ הַחֲכָמִים כָּלֵם אִם לֹא בְּשִׁפְעַ הָאֱלֹהִים, אֵינוֹ מִכְּלָל "מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית" שֶׁחִיבּוֹ רְבוּתֵנוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה יוֹדְעִיו לְהִסְתִּירוֹ וְלִהְעֲלִימוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֵנוּ עֲתִידִים לְבָאֵר, וְאִם כֵּן, חֲזוֹר דְּבוּרְנוּ בְּזֶה כִּתְרֵי הַדְּרוּשִׁים בַּעֲת הַחֲתָנָה וְכו'. אֲמַנָּם עֲנִין "מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית" מֶהוּ, צְרִיף בְּאוֹר רְחֹב, כִּי הִנֵּה הַרְמַבְּ"ם זְכָרוֹנוֹ לְבָרְכָה אָמַר שֶׁ"מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית" הִיא חֲכָמַת הַטְּבִיעַ, וְיֵשׁ בְּזֶה סְתִירוֹת גְּדוּלוֹת, כִּי אֵין בְּדְבוּרֵנוּ בַּיְסוּדוֹת וּבְמִרְכָּבֵים הַנִּמְשָׁכִים מֶהֵם דְּבַר שִׁתְּחִיבּוֹ בּוֹ הַהִסְתֵּר וְהַהֲעֲלָמָה. וְעוֹד, שֶׁאִם הוּא כֵּן, הִיָּה צְרִיף לִידַע הַגְּבוּל אֲשֶׁר נַעֲמַד בוֹ וְלֹא נִפְרָסְמוֹ לְהַמּוֹן, כִּי אֵין סִפְק שֶׁכָּל מֶה שֶׁהוּא בְּעִנְיָן הַטְּבִיעַ וּבְאוּרוֹ, אֵין רְאוּי שִׁיִּהְיֶה נַעֲלָם וְנִסְתָּר, אָבֵל רְאוּי שִׁתְּפָרְסָם, שֶׁהִרִי יוֹדַע שֶׁחֲכָמַת הַרְפוּאָה וְחֲכָמַת עֲבוּדַת הָאֱדָמָה וְהַמְּרָעָה נִמְשָׁכוֹת מִחֲכָמַת הַטְּבִיעַ, וְאִם כֵּן, הִנֵּה הַיּוֹשִׁבִים בְּעֵרֵי הַפְּרוּזוֹת דּוֹרְשִׁים תְּמִיד בְּ"מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית", וְזֶה אִם כֵּן דְּבַר מִחֲדָשׁ מְבוֹכָה וְצְרִיף בְּאוּר.

פֶּעַל טְבִיעִי - תופעה טבעית. **לְמִשְׁלֵׁ וְכו'** - כמבואר לעיל. **הַשְּׂגִיבוֹ** - חיזוקו. **עַד שֶׁלֹּא** - באופן שלא. **עֲנִין זֶרְעוֹ** - סופם של ישראל לגבור על האומות השולטות בהם. **וּבְאֲחֵרוֹנָה** - בסוף, לאחר המיתה והקבורה. **וְשִׁיִּבּוּ** - הגוף נעשה עפר. **אֵיזָה מִפְּלִטָׁ** - הר"ן חוזר לשאלתו כיצד ניתן לדרוש ב'מעשה בראשית' בפני הציבור. **בְּשִׁפְעַ הָאֱלֹהִי** - ברוח הקודש. **עֲנִין "מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית"** - הסותר, שאסור לדרוש בו בציבור. **שִׁתְּחִיבּוֹ בּוֹ** - שישנו הכרח. **חֲכָמַת הַטְּבִיעַ** - מדעי הטבע. **בְּעֵרֵי הַפְּרוּזוֹת** - הכפריים העובדים בעבודת האדמה ומרעה.

